

A Ludwig Múzeum interjúja

Boros Géza: A Magyar Pavilon a Velencei Biennálén

A Ludwig Múzeum kiadásában a napokban reprezentatív könyv jelent meg a Velencei Biennále Magyar Pavilonjáról. A kötetről a szerzőt, a Velencei Biennále Iroda vezetőjét, Boros Géza művészettörténészt kérdeztük.

Kezdjük azzal, hogy hogyan született meg a könyv?

2016 óta, amióta a Ludwig Múzeum a Velencei Biennále gazdája, a Magyar Pavilonnal való foglalkozást komplex feladatnak tekintjük, nem csupán az aktuális kiállítás létrehozásával foglalkozunk, hanem dokumentációs munkát is végzünk, amelynek szerves részét képezi a történeti visszatekintés. Ennek jegyében hoztuk létre a könyvtáron belül a Biennále Archívumot, *a* Kirakom a könyvtáramat *projektet vagy a Ludwig 30 részeként a pavilontörténeti pop-up kiállítássorozatot, és részben ide sorolható a* Biennále Blog *is, amin időnként közzé teszek történeti témájú anyagokat is. Ebbe a sorba illeszkedő régi tervem volt, hogy az 1909-ben épült pavilonunkról készüljön egy friss múzeumi kiadvány.*

Más országoknak is van pavilontörténeti monográfiája?

Legutóbb a Kanadai, a Skandináv és a Spanyol Pavilonról jelent meg egy-egy inspiratív kötet. Ideje volt, hogy a Magyar Pavilonról is kézbe vehető legyen egy mai szemléletű történeti feldolgozás. A cél az volt, hogy a kötet tartalmában-összességében lehetőleg többet nyújtson, mint a témában eddig született hazai publikációk, igényes megjelenésében pedig állja a versenyt a hasonló külföldi kiadványokkal. A tervet igazgatónk, Fabényi Julia is fontosnak tartotta, a Kulturális Államtitkárság pedig anyagilag támogatta a kiadványt.

Mitől olyan különleges a velencei Magyar Pavilon?

Nincs még egy művészeti színtér a világon, ahol ilyen régóta és koncentráltan jelenik meg a kortárs művészet, mint az 1895 óta működő Velencei Biennálén.

A Biennále központi helyszínéül szolgáló park, a Giardini egy páratlan építészeti skanzen világhírű építészek tervezte pavilonokkal.

Mindegyik nemzeti pavilon egyedi építészeti alkotás, amely igyekszik megjeleníteni az adott ország építéskori stíluskarakterét. Az épületek és az esztétikai

preferenciák persze idővel változnak, ezért van, hogy a Biennálén már alig van olyan régi épület, amit valamilyen mértékben ne alakítottak volna át.

Az 1909-ben átadott Magyar Pavilon különlegességét az adja, hogy mind a mérete, mind a külső megjelenése és központi elhelyezkedése alapján a nagy országok pavilonjával vetekszik. Magyarország történelmi-geopolitikai súlya viszont nem indokolná, hogy ilyen előkelő pozíciót foglaljunk el.

A Magyar Pavilon 1909. szeptemberében Fotó: Fortepan/Schoch Frigyes

A második külföldi országként építhettünk nemzeti pavilont Velencében, ami a XX. század elején fennálló szerencsés kül- és kultúrpolitikai csillagállásnak volt köszönhető. Magyarország ekkor még a Monarchia része volt, és az olaszok irányunkban tanúsított szimpátiáját mutatja, hogy az osztrákok csak jóval később, 1934-ben tudtak pavilont építeni. A Magyar Pavilonhoz persze kellett a kivételes művészegyéniség, Maróti Géza is, akinek jelentős szerepe volt az 1906-os milánói világkiállításon elért nagy magyar sikerben. Ennek nyomán szorgalmazták az olaszok a magyar kultuszminiszternél, hogy a pavilon tervezője Maróti legyen, aki egyaránt volt építész, szobrász és iparművész. Mai kifejezéssel leginkább látványtervezőnek nevezném, mert a vizuális hatáskeltéshez és formaképzéshez nagyon értett, sokkal jobban mint mondjuk az épületstatikához.

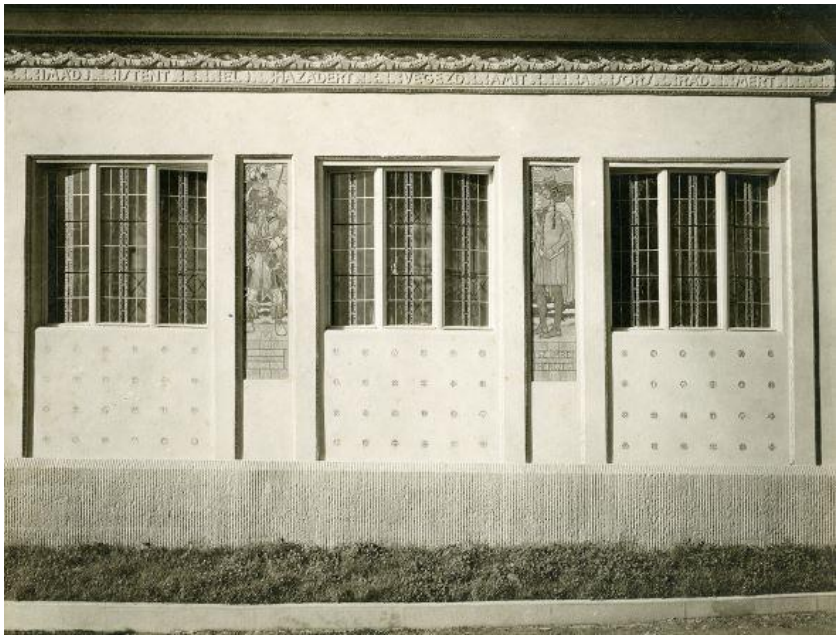
Maróti Géza tervezte a bejárat Zsolnay-kerámiáit is. A sérült csempéket az 1958-as felújítás során kissé random módon pótolták ki.

Térjünk vissza a kötethez. Hogyan épül fel a könyv, milyen struktúrát követ?

Egyaránt célom volt, hogy a kötet hitelesen idézze meg a múlt század elejének világát és művészetét, másrészt jelen legyen benne a mából visszatekintő kritikus szemlélet is.

A Magyar Pavilont nem lineáris építészettörténeti taglalásban, hanem tematikus bontásban mutatom be. Sorra veszem az épület szimbolikájának főbb elemeit, így a hun-magyar eredetmonda ábrázolását a mozaikokon és a ma már nem létező üvegablakokon. Végigkövetem, hogy Maróti hogyan hozott létre a búzamotívumból egy sikeres szecessziós hungaricumot, a Szentkorona háromszögdíszítményéből pedig egy tetszetős art deco-ornamenst. Kitérek olyan – ma már nem létező – részletekre, mint Telcs Ede zenei domborművei az előcsarnokban vagy a pavilon előtt felállított – és a negatív sajtóvisszhang hatására hamar eltávolított – erdélyi kopjafák.

A nemzeti múltidézés, a népművészethez mint tiszta forráshoz való kapcsolódás, a nemes anyagokkal történt gazdag díszítés (Zsolnay-kerámia, Róth Miksa üvegablakai) együttesen a Magyar Királyság nagyságát voltak hivatottak reprezentálni. A magyar volt a Biennálén az első pavilon, amelynek dekorációja kormány-megrendelésre határozott nemzeti-történeti víziót fejezett ki.

A pavilon eredeti oldalhomlokzata Kupa vezér és Szent Imre herceg ábrázolásával. Fent szövegfríz: IMÁDJ ISTENT / ÉLJ HAZÁDÉRT / VÉGEZD AMIT / A SORS RÁD MÉRT | Forrás: Magyar Iparművészet 1909/5.

Külön fejezetben foglalkozom az épület átalakításaival, Árkay Bertalan, Antonio Jacuzzi, Carlo Scarpa és Szrogh György átépítési terveivel, valamint a Benkhardt

Ágost tervezte 1958-as korszerűsítéssel, továbbá a pavilon mai arculatát kialakító, Csete György-féle rekonstrukcióval.

A könyv izgalmas dokumentum-szemelvényeket is tartalmaz. Ezek miért kerültek be a kötetbe?

Maróti Géza egy rendkívül sokoldalú és magával ragadó művészegyéniség volt, aki élvezetes stílusban írt. A visszaemlékezésein keresztül bepillanthatunk a pavilon építése körüli történésekbe és bonyodalmakba, megismerhetjük a világszemléletét és a kort, amelyben a pályája üstökösszerűen ívelt fel és méltatlanul ért véget.

A Magyar Pavilon már az átadásakor viták kereszttüzébe került, lelkesen dicsérő és élesen bíráló vélemények egyaránt megjelentek róla, ezekből A Magyar Pavilon mások szemével 1909–2020 címmel közlök egy válogatást.

A Magyar Pavilon nemcsak egy épület, hanem szimbolikus történeti tér is, aminek lényegi tartalmát az elmúlt 114 év kiállításai adják.

A Velencei Biennálén való szereplés a kiállító művészek pályájának mindig kiemelkedő és emlékezetes állomása, és természetesen egyúttal a korszakot is tükrözik, amelyben létrejöttek. A jelentősebb kiállításokat idővonalszerűen – 1909-től napjainkig – egy képválogatással idézem fel.

Mi a kötet újdonsága?

Igyekeztem az eddigi kutatási eredmények szintetizálásán túlmenően, a pavilontörténet újraértelmezésével új szempontokkal gazdagítani a szakirodalmat. A Magyar Pavilont nem önmagában, hanem a Giardini nemzetközi kontextusában vizsgálom, ezenkívül az épület történetét Maróti Géza tágabb munkásságában, az életművén belül elhelyezve mutatom be.

Körösfői-Kriesch Aladár: Szent Imre herceg. Részlet a pavilon mögötti mozaikoszlopon lévő 1958-as másolatból. A háttérben a szomszédos Izraeli Pavilon Tsibi Geva installációjával, 2015
Fotó: Boros Géza

Nagyobb hangsúlyt kaptak a pavilon társalkotói, a magyar szecesszió meghatározó formációja, a Gödöllői Művésztelep vezető mesterei, Körösfői-Kriesch Aladár és Nagy Sándor festőművészek, továbbá a kultuszminisztérium illetékes osztályvezetője, Koronghi Lippich Elek, akinek meghatározó kultúrpolitikai szerepe volt a pavilon létrehozásában, mi több alkotóként is belefolyt a tervezésbe. Költői munkásságát ugyan ma már a futottak-még kategóriába soroljuk, ám néhány sora máig fennmaradt: neki köszönhetjük a pavilon műkő homlokzatán végigfutó verses feliratokat.

A kötet talán legfontosabb újdonsága, hogy az 1958-as átalakítást én egészen másként látom, árnyaltabban értékelem, mint a pavilon építéstörténetét feltáró Sümegi György művészettörténész és az 1990-es évekbeli rekonstrukció építésze, Csete György által képviselt és a köztudatban elterjedt elítélő narratíva, amely egyoldalúan, hazai ideológiai okokkal magyarázta a pavilon szecessziós mozaikjainak az eltüntetését. Benkhardt szerepét ők egyértelműen negatívan ítélték meg, tágabb összefüggéseiben vizsgálva azonban ez nem igazán állja meg a helyét.

Az 1950-es évekre nemcsak a magyar, hanem a többi ország pavilonját is modernizálták, és a régi pavilonokról szinte mindenütt eltávolították a díszítő alkotásokat.

A szecessziónak ekkortájt igen alacsony volt presztízse. A Magyar Pavilon korszerűsítését alapvetően a használhatatlanná vált épület lerobbant állapota tette szükségessé, s az eredeti állapotot visszaállítani ekkortájt anakronizmus lett volna.

A könyvnek imponáló a képanyaga, a mai felvételek mellett sok archív kép, dokumentum, tervrajz, kapcsolódó műtárgy- és enteriőrfotó található benne.

Fontosnak tartottam, hogy minél több régi fotót közöljünk, hiszen az átalakítások következtében a pavilon eredeti állapotából ma már számos részlet nem vagy csak módosítva látható. Maróti a pavilon egyes megoldásait, szimbólumait előszeretettel alkalmazta másutt is, ezért tartottam szükségesnek más munkáit és azok összefüggéseit is bemutatni.

Maróti Géza 1908 körül lányával, Pucival, akiből Bródy-Maróti Dóraként neves könyvművész lett | Fotó: Bródy János családi archívumából

A kötetbe jó pár eddig publikálatlan fénykép került be hazai, olasz és amerikai archívumokból. Privát családi fotókat is kaptam például Maróti Géza dédunokájától, Bródy Jánostól.

A könyv designja igen elegáns és igényes.

Ezt a kötetet is – a Velencéről szóló kis könyvemhez hasonlóan – Juhász Veronika grafikus (Projectroom) tervezte. Úgy gondolom, hogy Verának ismét sikerült megtalálnia a tartalom és a forma összhangját. Nagyon jó volt vele együtt dolgozni. Érzékét és grafikusi viszonyulását a témához jól jelzi, hogy az előzéklapokhoz és fejezetelválasztó oldalakhoz Maróti Géza jellegzetes motívumainak újraértelmezésével egyedi mintákat tervezett, amelyeken – a pavilon eozinmázas Zsolnay-csempéire reflektálva – finoman megcsillan a fény.

Engem a borító sötétzöld színvilága egyaránt emlékeztet a szecesszióban kedvelt eozinmázra és a pavilont befutó vadszőlő- és borostyánfal zöld színére.

Ez a színvilág valóban jellemző a pavilonunk külső megjelenésére, ezért is választottuk a könyv arculati színéül.

A pavilon hátsó nézete napjainkban a Csete György tervezte új tetővel. Mintha az épület a dús mediterrán növényzetből nőtt volna ki | Fotó: Boros Géza

A kötetnek lesz-e idegennyelvű változata?

Azt tervezzük, hogy az idei Velencei Építészeti Biennále alkalmából elkészül az angol nyelvű változat is. Ennek megjelentetése szinte még fontosabb, mint a magyar kiadásé, hiszen a pavilonról már születtek magyar publikációk, így a története nem ismeretlen a hazai közönség előtt, a külföldiek számára azonban egy csomó vonatkozás teljesen ismeretlen és nehezen értelmezhető. Egy külföldi látogató számára az épület szecessziós dekorációja igen vonzó és érdekes látvány, kedvelt szelfipont, de a szimbolikája gyakorlatilag megfejthetetlen. Ezen a helyzeten is változtatni kíván a könyv.

És nem utolsó sorban úgy gondolom, hogy ideje tudatosítani, hogy Maróti Géza személyében egy nagy formátumú és világszínvonalú alkotóról van szó, a Magyar Pavilon pedig nemcsak a Velencei Biennále legdíszesebb és egyik legrégebbi – s mint ilyen: egyik legértékesebb – épülete, hanem a története is figyelemre méltó.

Boros Géza: A Magyar Pavilon a Velencei Biennálén
Ludwig Múzeum – Kortárs Művészeti Múzeum, Budapest, 2022.